

EBRIS

We know
books

Eugen Marola

BUCUREȘTIUL

SUB ADMINISTRAȚIA PUTERILOR CENTRALE

6 DECEMBRIE 1916 - 11 NOIEMBRIE 1918

VIAȚĂ COTIDIANĂ

VEDERE DINTR-O CAPITALĂ MULTICULTURALĂ

**EDITURA VREMEA
BUCUREȘTI
2023**

Cuprins

Introducere, de <i>Daniel Cain</i>	9
Argument	25
Capitala țării nenorocirilor. Retragerea către sine a vieții	26
Viața mărunță în <i>fantasticul banalității sale</i> . Rețeaua freatică a sentimentelor patriotice	29
Exploatare științifică vs. contrabandă inventivă	31
Administrație rigoristă	32
„Dușmanul dinăuntru”	33
Bucureștiul evreiesc – până la 1918. De la Mahalaua Popescului la Calea Văcărești – cartierul evreilor bucureșteni.	37
I. Bucureștii și bucureștenii de la declanșarea războiului și până la instaurarea ocupației - 14/27 august 1916-23 noiembrie/ 6 decembrie 1916	59
Intrarea în război	59
Zvonuri	62
<i>Demonizarea inamicului</i>	63
<i>Controlul zvonurilor în spațiul public</i>	67
<i>Cercetașii și suspecții „după fizionomie”</i>	69
<i>Telegraful fără fir și semnalizările luminoase</i>	71
Ostatecii	72
Activitatea din spitale	78
<i>Spitale de campanie</i>	82

Mese populare și donații	83
Aprovizionarea cu alimente	85
Listă de prețuri	88
Aprovizionarea cu lemne	89
Evreii bucureșteni	91
Activitatea caritabilă	93
<i>Donații către sistemul medical</i>	94
<i>Cantine populare</i>	95
<i>Societățile de femei</i>	96
<i>Donații – Societăți și persoane private</i>	98
Bombardamentele aeriene	99
Exodul	106
Sfârșitul	109

II. Bucureștiul în timpul celor

707 zile de ocupație	114
Prima zi de ocupație	115
Armata de ocupație. Structura administrației germane și modelul său de operare	121
Poliția și secțiile sale	126
Denunțuri și amenzi	127
Presa de limbă germană apărută în vremea ocupației	128
Modelul administrativ german	129
Efective. Rații alimentare	131
Conviețuiri	133
Militarii Puterilor Centrale și aprovizionarea cu alimente a celor de-acasă	140
Austro-ungarii	141
Bulgarii	142
<i>Încercările de furt ale manuscriselor vechi slave de la Academia Română și ale moaștelor sfântului Dumitru Basarabov</i>	143
Turcii	146
Vizite imperiale	146
Bucureștenii cetățeni ai Puterilor Centrale	148

Viata culturală	149
Rechizițiile. Extracția materiilor grase	154
III. Bucureștenii	158
Facțiunile politice românești	159
Activitatea din spitalele de răniți	161
Marta Trancu-Rainer (1875-1950)	164
Ostateci și prizonieri civili	166
<i>George Oprescu</i>	168
<i>Marcu Mihail Socianu</i>	170
Doamne deportate	171
<i>Sabina Cantacuzino</i>	171
Prizonieri de război	173
Orfanii	175
Mese populare	176
Pâinea	178
Traiul zilnic	180
Contrabanda cu alimente	187
Prețuri	189
Viata culturală	194
Învățământul	199
Presa de limbă română	201
Nelly Cornea, <i>Pacea</i> , în „Scena”, Anul II, No. 152, Miercuri, 12 Iunie 1918	203
Rezistența	204
Mișcarea socialistă	206
Marile evadări	209
<i>Nicolae Tătăranu</i>	209
<i>Liviu Rebreanu</i>	211
Acte de trădare	212
<i>Mitropolitul Primat Conon Arămescu-Donici</i> (1837-1922)	212
<i>Colonelul Alexandru Sturdza</i>	214
Epidemii	215
<i>Variola și holera</i>	217
<i>Tifosul exantematic</i>	217

<i>Febra tifoidă</i>	219
<i>Tuberculoza</i>	220
„Dușmanul dinăuntru”	221
Umilințe cotidiene	225
Evreii bucureșteni. Organizații caritabile și activitatea de întraajutorare	226
<i>Lojile israelite</i>	228
<i>Societăți filantropice</i>	228
Viața de zi cu zi a evreilor bucureșteni în perioada ocupației. I. Peltz și Horia Carp	237
Evreii cetățeni ai Puterilor Centrale	240
Activitatea culturală. Presă și învățământ	244
G. Millian-Maximin (1885-1953)	247
Pogromul de pe 11/25 noiembrie 1918	249
IV. Secvențe cotidiene	252
Strada	252
Prostituția	255
Centrul orașului	258
Restaurante, cafenele, cazinouri	259
Cofetării	267
Sfârșitul ocupației	269
V. Vremea și oamenii în timpul ocupației.	
Sărbători	273
Epilog. Invalizii de război	281
În loc de concluzii	285

Argument

Însuflețiți de credința apartenenței la tribul pierdut al Europei civilizate, începând de la „zavera” lui Tudor Vladimirescu și până la izbucnirea Primului Război Mondial, românii ard etapele istorice într-un elan modernizator irezistibil, tot acest efort dorindu-se a fi încununat de alipirea la același stat a tuturor teritoriilor locuite de frații lor. Atrasă în război de puterile antantiste cu promisiunea redării Ardealului, leagănul său spiritual, a Bucovinei și Banatului, România se angajează în prima conflagrație mondială pe 14/27 august 1916, după ce, timp de doi ani, premierul Brătianu preferase o neutralitate cu maxim potențial speculativ, atitudine determinată și de incapacitatea armatei noastre de a susține un război de lungă durată.

Avea în față un adversar redutabil și superior numeric, Puterile Centrale, și cea mai bună mașină de război europeană, Germania, stat care, până de curând, prin tratatul de alianță încheiat în 1883, ne garantase integritatea teritorială. După ceva mai mult de trei luni de război, pe care armata Vechiului Regat l-a dus cu mult entuziasm, dar dotată cu material de luptă vetust și insuficient și coordonată de un corp ofițeresc vulnerabilizat de incompetență, pe 23 noiembrie/6 decembrie 1916 este nevoită să abandoneze Bucureștiul, fără luptă, în mâna Puterilor Centrale. Capitala, administrată de către armata imperială germană condusă de feldmareșalul August von Mackensen (1849-1945), timp de doi ani devine o parte a acestui ochi uriaș al

ciclonului belic în care au fost capturați majoritatea civililor europeni. La vremea aceea oraș multicultural, pe lângă lupta pentru supraviețuire, Bucureștiul a trebuit să suporte și clivajele apărute între majoritari și cea mai importantă, numeric, minoritate etnică a Capitalei, evreii. Aceste jocuri ale alterității și peisajul uman dramatic pe fondul cărora s-au derulat sunt țintele acestei lucrări.

Capitala țării nenorocirilor. Retragerea către sine a vieții.

La origine, zona ce desemnează Bucureștiul de astăzi reprezenta doar un popas pentru negustorii ce se perindau dinspre Carpați spre Dunăre și invers, urmând cursul Dâmboviței. O geografie lipsită de aptitudini urbane – câmpie plină de smâncuri și lacuri, cu ierni aspre și veri supuse căldurilor excesive – făcea ca destinul său de capitală să fie greu de anticipat. Doar dependența tot mai mare față de turci, sub auspiciile căreia își începe domnia Vlad Țepeș, a decis ca o așezare modestă, lipsită de fortificații, să se constituie în centru statal. Devenită, în timp, un cvasi *no man's land* între imperiile rus, turc și habsburgic, țara nenorocirilor, cum o numește călătorul Paul din Alep, Valahia Mare, mai apoi Principatul Țării Românești, dimpreună cu capitala sa, au fost secole de-a rândul supuse raidurilor de pradă sau ocupațiilor, cotropitorii alegându-se din mai toate neamurile din jur. Dacă adăugăm la acestea desele cutremure, incendii, inundații și epidemii, putem completa un tablou edificator asupra calamităților și vitregiilor suportate de acest oraș.

Abia după cucerirea independenței și proclamarea Regatului României, în 1881, Carol I și guvernul liberal al lui Ion C. Brătianu s-au preocupat de edificarea unei rețele de fortificații care să compenseze

acest *inconfort* istoric, și să satisfacă și orgoliul unui nou centru de putere balcanic. Făcute după model belgian, dar neterminate, acestea au avut costuri impresionante pentru acea vreme: 111.500.000 lei aur¹. Ansamblul de forturi, însă, n-a fost folosit niciodată ca reductă de apărare propriu zisă. Nici măcar, așa cum vom vedea, în timpul Primului Război Mondial.

Pendulul ocupațiilor de tot felul a creat psihologia aparte a bucureștenilor, această retragere către sine a vieții putând fi bănuită atât prin lipsa de fast exterior a edificiilor publice sau particulare, precum și prin prezența în număr impresionant a lăcașelor de cult, remarcată de mai toți călătorii străini. Lipsa piețelor pietonale din prezent, cele denumite ca atare, majoritatea, fiind, mai degrabă, intersecții stradale, e și o reminiscență, credem, a acestui mod de viață ce se revendică dintr-o formă de boicot al istoriei: „Câte zile sunt într-un an, atâtea biserici în București [...] Dintre ele, cam 130 de biserici au o oarecare însemnătate. Piețele publice de aici nu merită să le pomenești”², remarcă un călător prusian din secolul al XIX-lea.

În același timp, e sesizabilă o acomodare rapidă cu vicisitudinile, dar și cu Cuceritorul, văzut mereu prin prisma vremelniceii: „Fericită capitală! Care totdeauna se bucură pentru toată lumea și pentru toate motivele; pentru Știrbei și pentru revoluție, pentru Nicolae [Nicolae I Țarul Rusiei – n.m.] și pentru Abdul Medjid, pentru cazaci și pentru bașbuzuci. Asta înseamnă a lua «în chip» filosofic capriciile soartei”³, nota un

¹Forturile Bucureștiului/ Natgeo.ro

²Victor Papacostea, *Un observator prusian în Țările Române acum un veac*, București, Monitorul Oficial Și Imprimeriile Statului, 1942, pp 67-68

³*Călători străini în Țările Române în secolul al XIX - lea*. Serie nouă, volumul VI[1852 - 1856]; coordonatorul volumului:

oaspete francez al Bucureștilor pe la mijlocul secolului al XIX-lea. Iar un observator român din perioada ocupației germane consemna, la rândul său: „Te miră foarte mult firea bucureștenilor, amabilă și copilăroasă.”⁴ Această formă de evaziune a istoriei a născut de multe ori controverse naționale sau formule cu conotații ironice, alimentate și de nelipsita frenezie justițiară a comentariilor cu detentă postfactuală.

Paradoxul a fost observat, cu uimire, și de feldmareșalul August von Mackensen, care în momentul apariției sale în București a fost... aplaudat. Inițial, această primă impresie a potențat și preconcepțiile sale despre ortodoxie, religie pe care o vedea ca având influențe păgâne majore, acesta rezumând-o la un amalgam de superstiții, de aici și influența negativă asupra caracterului românilor, în opinia sa. În timp, după ce devine un sagace vizitator de biserici și mănăstiri, este din ce în ce mai atras de pictura bizantină, de semantica sa istorică și spirituală milenară, plecând de aici, la sfârșitul Războiului, ca un admirator și cunoscător al spațiului românesc, al matricei sale culturale.

Dar acest comportament fatalist, raportat la turbulențele istorice, nu e singular în spațiul european sau de aiurea. Cu atât mai mult putem înțelege acest tip de reacție la un popor așezat la intersecție de imperii, tutelat de un creștinism „cosmogonic” (Mircea Eliade) și care a fost printre primele din Europa care a abolit pedeapsa capitală, prin Regulamentele Organice, la începutul anilor '30 ai secolului al XIX-lea.

Totuși, bucureștenii, în timpul ocupației Puterilor Centrale, chiar dacă nu au avut o atitudine de frondă

Daniela Bușe, Editura Academiei Române, București, 2010, p. 596

⁴George D. Nedelcu, *Justiția română sub ocupațiune*, București, Atelierele Grafice Socec & Co. Soc. Anonimă, 1923, p. 3

fățișă, au știut să aștepte fără mari compromisuri ceasul istoriei, îndurând cu stoicism nenumăratele privațiuni puse în calea idealului lor. Referitor la aceasta, Constantin Bacalbașa, trăitor și cronicar al anilor de ocupație, consemnează în jurnalul său: „Omul cu adevărat tare este acela care poate păstra ascuns în ființa lui ceea ce gândește [...] Ascunderea gândului este tăria celor ce au de luptat împotriva unei puteri covârșitoare.”⁵

Viața măruntă în *fantasticul banalității sale*. Rețeaua freatică a sentimentelor patriotice

Într-o perioadă istorică similară, ocupația armatei otomane ulterioară retragerii pandurilor lui Tudor Vladimirescu și a combatanților eteriști din 1821, un martor al vremurilor, meșterul cojocar Ioan sin Dobrescu ot mahalaua Batiștei, a vizualizat în manieră Goya acest vertij istoric trăit de locuitorii de pe Dâmbovița : „Iar întru aceste două zile vau ajuns la cer. Părea că prin urechile omului să învârtea mori.”⁶ Peste aproape o sută de ani, juristul și politicianul Vasile Th. Cancicov consemna și el: „Trăim animal, vegetăm în speranța de a trăi până la încheierea păcii.”⁷ Această viață măruntă, în *fantasticul banalității sale*, e dorită a fi surprinsă în această lucrare, stresul la care a fost supus nervul social în cei doi ani de ocupație.

⁵C. Bacalbașa, *Capitala sub ocupația dușmanului 1916 - 1918*, Editura Alcalay & Calafeteanu, 1921, p. 249

⁶Ilie Corfus, *Cronica Meșteșugarului Ioan Dobrescu*[1802 - 1830] - Extras din culegerea „Studii și articole de istorie”, vol. VIII, București, 1966, p. 358

⁷Vasile Th. Cancicov, *Impresiuni și păreri personale din timpul războiului României. Jurnal zilnic - 13 August 1916 - 31 Decembrie 1918*, București, Atelierele Societății „Universul”, 1921, vol. I, p. 242

Privățiunile au fost de tot felul: criza alimentară, lipsa combustibilului și a lemnului de foc, rechiziții etc. Astfel, fibra imunitară a populației a fost grav afectată, bucureștenii devenind și ei victime ale flagelului pandemic reprezentat de febra tifoidă și de tifosul exantematic, care la nivelul Vechiului Regat au produs peste 500.000 de victime⁸.

În timpul ocupației, solidaritatea, la nivelul corpului social bucureștean, a atins cote neegale până atunci, dacă amintim numai exemplul oferit de societățile caritabile patronate de doamnele din elita țării, care au reușit să ofere zilnic porții de mâncare nevoiașilor sau au patronat și slujit acele adevărate bescii ale războiului, care au devenit spitalele, de multe ori, riscându-și libertatea sau viața prin colaborarea la evadarea multor militari de-ai noștri, cărora le-au oferit mai apoi găzduire și sprijin pentru a ajunge în tranșeele camarazilor de luptă. S-a putut crea, astfel,

⁸ În legătură cu pierderile umane suferite de Vechiul Regat în timpul Primului Război Mondial, cifrele maxime prezentate de cercetători sunt de 335.000 militari morți sau dispăruți și 75.491 invalizi, iar în rândurile civililor s-ar fi înregistrat peste 650.000 de decedați. Conform aceluiași ipoteze, v Prof. univ. dr. Nicolae Ciobanu, *Pierderile umane ale României în timpul Războiului de Întregire*, în Oficiul Național pentru Cultul Eroilor, „Eroi și morminte” - studii și comunicări susținute la Sesiunea anuală a Oficiului Național pentru Cultul Eroilor, ediția I, București, 12.12.2007, Editura Alpha MDN, Buzău, 2008, p. 35, armata noastră ar fi pierdut 33% din efectivele mobilizate, cifră impresionantă, ce depășește cu mult pe cele suportate de armatele unor mari puteri angajate în marea conflagrație - Rusia - 17,48%, Regatul Unit - 10,66% ori Franța - 18,29%. Netăgăduind aceste cifre, lucrarea de față reia informațiile acceptate de cvasitotalitatea contemporanilor evenimentelor, lăsând viitorul să dea un verdict mai precis.

o rețea *freatică* a sentimentelor patriotice, care a întărit rezistența și încrederea locuitorilor Bucureștiului în izbândă.

Exploatare științifică vs. contrabandă inventivă

Puterile Centrale erau în net dezavantaj față de Antanta la capitolul materii prime, ca și în privința fondului agro-zootehnic. Acest lucru a făcut ca sara-banda rechizițiilor de obiecte reciclabile, sau a oricăror substanțe ori materii prime necesare industriei de război ori celei alimentare, să se constituie într-o exploatare științifică a teritoriilor ocupate.

În Germania era recomandată chiar și consumarea cărnii de cioră sau a trifoiului, iar rația de carne ajunsese la 120 de grame pe săptămână; folosirea hainelor din hârtie, o invenție de război, era promovată în presa timpului, de asemenea – „țesăturile nu se obțin direct din terciul din care se face hârtia, ci din sulurile de hârtie însăși, cari sunt tăiate în fâșii subțiri. Cu ajutorul unor mașini speciale, fâșiile acestea sunt transformate în fir de ață, care este apt de a merge la țesătorie.”⁹ Un memorialist german vizitează chiar o expoziție de echipament militar obținut din hârtie: „Totul e de hârtie, chiar și uniformele locotenenților, centurile, ciorapii, chipiele, hainele, albiturile, până și hățurile.”¹⁰ De asemenea, e de notorietate că în această perioadă grea au fost inventate și puse în circulație de către industria alimentară germană multe surrogate.

⁹ *Haine de hârtie – În jurul epocii expoziției din Breslau*, în „Săptămâna ilustrată”, 7 ianuarie 1918, p. 13

¹⁰ Gerhard Velburg, *În spatele frontului. Marele război așa cum l-am văzut eu, decembrie 1916-iunie 1918. Însemnările unui soldat german în România ocupată*, București, Editura Humanitas, p. 227